

נאומו של נשיא הרפובליקה הפדרלית של גרמניה פרנק-ולטר שטיינמאייר

באוניברסיטה העברית

לרגל ביקורו הראשון כנשיא גרמניה

במדינת ישראל וברשות הפלסטינית

ב-7 במאי 2017 בירושלים, ישראל

"הנה מה טוב ומה נעים – שבת אחים גם יחד".

פסוק זה מתהילים מתאר את תחושתי כאשר אני מתבונן באודיטוריום זה. ביקור באוניברסיטה העברית – משמעותו עבורי חזרה למקום מוכר ואהוב. כאן, במקום זה, נפל בחלקי לבלות את אחד הימים היפים ביותר בתקופת כהונתי כשר החוץ של גרמניה.

אותו יום, ה-31 במאי 2015 נחרת בזיכרוני לנצח. הייתי בזמנו כאן באוניברסיטה זו בלוויית רעייתי ובתי – כמשפחה אחת מני רבות. יחד עם שלוש מאות מחבריכם לספסל הלימודים, הוריהם, סביהם, ואחיהם, ישבנו במהלך הטקס החגיגי של הענקת תעודות התואר – לא כאן באולם ההרצאות, אלא בחוץ באמפיתיאטרון שטוף שמש של אחר הצהריים.

התואר דוקטור לשם כבוד שהוענק לי באותו מעמד – היה כבר למעשה די והותר כבוד, אולם היה זה עבורי כבוד כפול ומכופל. חלקתי אותה במה עם אדם שהטביע את חותמו באופן כה עמוק על דרכה של מדינת ישראל על פני עשרות כה רבות של שנים: היה זה שמעון פרס, מדינאי, אשר חתר לשלום ללא לאות, "איש חזון ריאליסטי", כפי שכונה פעם בעיתון גרמני. אדם, שעקבתי אחר עבודתו הפוליטית בהערכה רבה ומתוך חיבה אישית, שהלכה וגברה מפגישה לפגישה. אדם, שהכרתי את סיפורו האישי. סיפור שקשר אותנו בהיסטוריה של ארצי באופן מזעזע: שמעון פרס אהב מאוד את סבו, הרב מלצר מהעיירה וישנבו, אז בפולין. פעמים רבות התחמם שמעון הקטן מתחת לטלית של סבו בלילות חורף קרים. ב-1941, בעת ששמעון, בחור צעיר באותם ימים, כבר חי למרבה המזל כאן בארץ בקיבוץ אלומות, פלשו חיילים גרמניים לעיירה. הם אילצו את כל תושביה היהודיים להיכנס לבית הכנסת, לבית הכנסת של סבו. הרב מלצר צעד בראש בני קהילתו, עטוף באותה טלית. הנאצים נעלו את דלתות בית הכנסת מאחוריהם והעלו אותו באש. מהקהילה היהודית של וישנבו לא נותר אלא אפר לזהט.

ועם זאת, אותו שמעון פרס – כמו ישראלים רבים אחרים – אשר איבד את היקרים לו ואת מולדתו כתוצאה מרצח וגירוש, הראה את הדרך לשתי מדינותינו זו לעבר זו בתור מדינאי ישראלי בהמשך. תרומתו הייתה בכך שדרכנו מן התהום החשוכה של השואה הוליכה אל אורו הבהיר של הפיוס. וכך נפגשנו לפני שנתיים, כאן על הר הצופים, וחגגנו יובל ליחסים הדיפלומטיים בין גרמניה לישראל, בדיוק 70 שנה לאחר תום המלחמה ו-70 שנה לאחר שחרורו של מחנה ההשמדה אושוויץ. הפיוס

היה אפשרי אחרי שנות הרדיפות וההשמדה משום שמדינתם של הקורבנות הושיטה את ידה למדינת המרצחים. מגעים וגישושים זהירים ראשונים, ואף כואבים, בין מדינותינו, הפכו לידידות. דבר זה היה ונותר בגדר נס!

קל לומר זאת בתור אמירה פוליטית, לפעמים אפילו קל מדי. אולם, באותו יום לפני שנתיים כאן באוניברסיטה זו, חשנו כולנו באותו נס כאן באמפיתיאטרון – לא רק מבחינה פוליטית, אלא גם במובן אישי למדי, עמוק בליבנו. בקבלת הפנים במנזר האחיות הבורומאיות אפגוש מחר, כמו פעמים רבות בעבר, כמה מאות צעירים מגרמניה, המבלים כאן שנה מחייהם והינם מיוודים עם צעירים ישראליים רבים, יהודים וערבים. לפני שנתיים פגשתי בזמנו בין בוגרי האוניברסיטה העברית צעירים מישראל שסיפרו לי בעיניים בורקות על התקופות בהן למדו בגרמניה – ואף דיווחו בכנות על גני הבירה במינכן ומועדוני הטכנו בברלין... ובאותו מעמד ישבו בקהל סביהם הגאים. לא מעטים מביניהם חוו על בשרם את זוועות השואה, ולמרות זאת קיבלו בזרועות פתוחות את האורח מגרמניה ביום חגם של נכדיהם. כן, ביום ההוא, נכח אותו נס של ידידות בין גרמניה לישראל באופן מוחשי ביותר כאן על הר הצופים.

סטודנטים יקרים: עלינו לטפח את הנס הזה – בדרג הפוליטי כמובן – בכך אין כל ספק! אך באותה מידה גם בלבותיהם של האנשים, במסגרת ביקורים, פרויקטים וקשרי ידידות – המצויים בשפע במיוחד בקרב בני הדור שלכם!

לדאבוני, ה-31 במאי 2015 היה גם היום בו ראיתי בפעם האחרונה את שמעון פרס. אשתי אלקה ואני פקדנו את קברו הבוקר ברגשי צער והכרת תודה.

משפחת פרס היקרה: שמעון פרס חסר במיוחד לכם, הרי לא יכול להיות אחרת. אולם, גם אנו בגרמניה מתגעגעים לחוכמתו, לידידות עמו – ואף לחוש ההומור שלו. לעולם לא נשכח את הישגיו בתחום השלום וההבנה בין העמים – הן במזרח התיכון, והן בעולם כולו. כל אחת מן השיחות שזכיתי לנהל עם שמעון פרס העשירה אותי, ובמיוחד נחרתה בזיכרוני פגישתנו האחרונה כאן באוניברסיטה העברית: דרכו המיוחדת במינה בה ריתק את הצעירים באמצעות כוחה של אישיותו וניסיון חייו העשיר.

לאחר מותו שאלתי את עצמי: כיצד אנו בתור גרמנים נוכל לשמור על השקפותיו החכמות והאופטימיות על העתיד ולהעבירן הלאה? במשרד החוץ הגרמני המשיכו לפתח רעיון זה, כך שהנני שמח לבשר לכם כאן היום על פרס חדש שיישא את שמו של שמעון פרס. פרס הזיכרון על-שם שמעון פרס יציין לשבח בעתיד צעירים מישראל ומגרמניה שיפתחו פתרונות לאתגרים שבפניהם ניצבות שתי מדינותינו – בין אם מדובר בשינוי הדמוגרפי, ובין אם מדובר בהשלכות שינויי האקלים או הדיגיטליזציה. המסר הוא – על פי משנתו של פרס: אנו מעוניינים בעתיד משותף, אז הבה ונפעל יחדיו! בסתיו הקרוב יוענק הפרס בפעם הראשונה. צביה פרס היקרה: כמה טוב שנוכל לכבד את זכרו בדרך זו. הנני סמוך ובטוח שאיש לא היה שמח יותר ממנו על כך שבשמו צעירים גרמניים וישראליים ייקחו במשותף את העתיד בידיהם. כולי תקווה שתיקחו כולכם חלק בכך.

סטודנטים יקרים,

אני פותח את נאומי בדברים על שמעון פרס לא רק במטרה להיזכר באותו יום במאי לפני שנתיים כאן באוניברסיטה העברית, אלא גם כי עתיד הדמוקרטיה, שבו אני מעוניין לדון עמכם, היה גם הנושא שלו. באחד מכתביו הרבים נתקלתי במשפט שהשאיר עלי רושם עמוק:

"הדמוקרטיה", אמר, "הינה הרמוניה של ניגודים. היא מבוססת על שתי זכויות יסוד: הזכות לשוויון והזכות לשוני."

אף אחד מאנשי מדע המדינה בגרמניה לא יכול היה לנסח זאת יותר בקצרה, אולם ייתכן שפרס הצליח למצות בתיאור לקוני זה את הגרעין של דאגות רבות בחברות המערב בהווה. כיום, אנשים רבים בארצי – וכפי שהבחנו בשבועיים האחרונים באופן אינטנסיבי – גם רבים בארצכם שואלים את עצמם: איזה שוויון מאחה את החברה שלנו? ושאלה אף נוקבת יותר: באיזו מידה החברה שלנו מסוגלת להכיל את השוני?

ההרמוניה שפרס הזכיר היא אכן עסק לא פשוט. ללא ספק, הדמוקרטיה איננה מצב טבעי. בשום מקום בעולם היא לא ירדה מן השמיים – לא בישראל, ולבטח שלא בגרמניה.

דיברתי על הנס שבהתקרבות בין גרמניה לישראל, על כך שידידות זו אינה מובנת מאליה כלל ועיקר על רקע ההיסטוריה, גם אם נראה כי בימינו היא כמעט עניין שבשגרה. ובכן, קיים דבר נוסף שאינו מובן מאליו – שבצדק מוחלט ניתן לכנות אף אותו בשם נס: זהו הנס של דמוקרטיה מוצלחת. אני רואה בשתי מדינותינו דמוקרטיות מוצלחות ואני מייחל שהן תהיינה כך גם בעתיד. אולם, מבט קצר לעבר ההיסטוריה שלנו מראה עד כמה היווצרות הדמוקרטיה והצלחתה אינן מובנות מאליהן.

עלה בידה של ישראל לכונן את הדמוקרטיה שלה חרף הימצאה בסביבה עוינת. ב-2017 רושמת מדינת ישראל מספר ציוני דרך:

ב-1897, לפני 120 שנה, התכנס בבאזל הקונגרס הציוני הראשון. החזון המדיני של בנימין זאב הרצל נתקל בהתנגדות עזה – ואף בלא מעט לעג. אולם, במרוצת ההיסטוריה התברר שהצדק היה עימו. היה זה דיוקנו גדול הממדים של הרצל שהתנוסס מעל דוד בן גוריון בעת שהכריז על הקמתה של מדינת ישראל.

ב-1917, לפני מאה שנים, הצהיר שר החוץ הבריטי בלפור, שנכח אגב בטקס הפתיחה של האוניברסיטה העברית בירושלים כי ממשלתו "תתמוך בהקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל".

נוסח הצהרה זו שימש בסיס חשוב להחלטת העצרת הכללית של האומות המאוחדות ב-1947, כלומר לפני שבעים שנה, על חלוקת ארץ ישראל למדינה יהודית ומדינה ערבית.

לפני מחצית המאה, ב-1967, לאחר מלחמת ששת הימים, החל הכיבוש הישראלי בשטחים – שאף הוא ללא ספק ציון דרך בתולדות מדינת ישראל, אשר לאחר ניסיונות כושלים רבים למציאת פיתרון, הותיר את עקבותיו בנוף הפוליטי בישראל ובחיים בצוותא של תושביה. .

אלה הם השלבים בהתפתחות הדמוקרטיה הישראלית שיש לבחון בשנת זיכרון זו באופן מחודש. ובגרמניה? "הדרך הארוכה אל המערב" שעשתה המדינה במהלך ההיסטוריה המודרנית שלה הייתה שזורה בתעיות וטעויות. בסופו של דבר עלה בידה של ארצי להגיע לדמוקרטיה, אולם היא הצליחה בכך רק בסיבוב השלישי.

המהפכנים הליברליים של 1848 רצו דמוקרטיה, חירות ואחדות לאומית.

למרות כישלונם, הם הניחו את אבני הפינה שהדמוקרטיה של רפובליקת ויימאר התבססה עליהן עם הקמתה ב-1918. אולם, גם דמוקרטיה זו הייתה שבירית ועוררה התנגדות מיומה הראשון. כעבור 14 שנה בלבד, היא הובילה במישרין אל התהום העמוקה ביותר בהיסטוריה הגרמנית.

עם ייסוד הרפובליקה הפדרלית של גרמניה ב-1949 הפך רק חלק מגרמניה לדמוקרטי, בעוד שבחלקה המזרחי של המדינה לא הייתה חירות גם לאחר סופה של הדיקטטורה הנאצית. לבסוף, ב-1990 הפכה כל גרמניה לדמוקרטיה – למזלנו הגדול.

אולם, מזל זה לא בא מעצמו. אנו, הגרמנים, מודעים לכך שלאחר המלחמה לא נאבקנו למען הדמוקרטיה בארצנו במלוא מובן המילה, אלא נכון יותר לומר שהיא אופשרה לנו. הפכנו לחלק מן המערב, כי יריבינו הקודמים במלחמה קיבלו אותנו לקהילייתם. ועלה בידינו להיות חלק של ממש בקהילייה זו, למרות אשמתנו ההיסטורית, בזכות אנשים אמיצים מישראל, שלא שכחו את העבר, אולם חפצו להתגבר עליו, וקיבלו אותנו, הגרמנים, כשותפים. גרמניה לא הייתה כפי שהיא כיום, לולא הושיטו לנו ידידינו מישראל את ידם בזמנו.

השמירה על נס הידידות בינינו – זוהי עבודתנו, הגרמנים, משימה חשובה מאין כמוה. על כן גמלה בלבי ההחלטה שנסייעתי הראשונה מחוץ לאירופה כנשיא גרמניה תוביל אותי לכאן, לישראל. מאורעות השבועיים האחרונים, עליהם דובר רבות, לא שינו זאת כלל ועיקר – להיפך: הדיונים הללו חיזקו אותי בדעתי לדבר על דמוקרטיה עימכם כאן בישראל. הדמוקרטיה מעולם לא הייתה מובנת מאליה בשתי מדינותינו, וגם בימינו אנו טרם הושלמה והיא איננה מובטחת לעד.

במיוחד לאור העובדה שגרמניה וישראל הגיעו לדמוקרטיה בדרכים כה שונות, אנו הגרמנים מביטים בהערצה על דרכה של הדמוקרטיה הישראלית.

הבה ונפנה את מבטנו חזרה אל ההתחלה: למרות שמדינת ישראל הייתה חשופה למן ההתחלה לאיומים מבחוץ, הייתה הדמוקרטיה הישראלית מלאת חיוניות כבר מיומה הראשון. הדבר התאפשר גם הודות לבן גוריון הדגול שידע להכיר בערכן של פשרות, שידע שישראל חייבת

להיות חזקה, אולם תהיה זקוקה לשותפים – שותפים המבינים הן את מצבה של ישראל והן את דרכה הפוליטית ויכולו לעמוד לצידה.

בגרמניה המערבית היה מצב שונה בתכלית: המדינה לא הייתה מוקפת סביבה עוינת, אלא היו מסביבה מדינות שכנות אשר רצו שתשרור בה דמוקרטיה. אצלנו, בגרמניה המערבית הצעירה שימשו הכוחות הפנימיים רקע לכך שתחילה היה על הדמוקרטיה לבסס את עצמה. לקח זמן עד שנעלמו הגווארדיות הישנות ותבניות החשיבה מתקופת הדיקטטורה, והחל עימות חסר פשרות עם פשעיה של גרמניה הנאצית. אני מבוגר מספיק כדי להיזכר בשאלות הכואבות שהיה עלינו לשאול את הורינו וסבינו, שאלות אשר הכשירו את הקרקע להתקרבות לעבר ארצכם – הזהירה בתחילה והאינטנסיבית בהמשך.

גם כיום אני רוחש כבוד רב להישגיה של הדמוקרטיה הישראלית.

ייתכן כי דברים מסוימים עלו בוודאי יפה יותר בישראל מאשר אצלנו בגרמניה.

אביא כדוגמא את נושא האינטגרציה. ישראל שילבה בדמוקרטיה שלה מיליוני עולים, יוצאי מדינות לא דמוקרטיות – הן ממדינות ברית המועצות לשעבר, והן ממדינות ערב ואפריקה.

מעורר השראה בעיני כיצד מדינה צעירה זו הצליחה להנחיל למהגרים אליה את עקרונות הדמוקרטיה וערכיה – ואף ללמדם את השפה. חלפתי על פני כמה אולפנים ברחובות תל אביב בהתפעלות רבה, וראיתי כיצד יושבים בהם צעירים ומבוגרים כאחד, מכל קצוות תבל, וחשבתי בלבי: האם גם אני הייתי מסוגל לעשות זאת בגילי? כי בדומה ללימוד הגרמנית, גם ללמוד עברית זה לא עניין של מה בכך.

ברצוני להדגיש דבר נוסף: מזה עשרות בשנים מתקיימת הדמוקרטיה הישראלית תחת איום מתמיד של טרור. בשנים האחרונות, הטרור האיסלאמיסטי פקד גם אותנו בגרמניה, צרפת, בלגיה – בלבה של אירופה. האיום גדל – ומציב אותנו באירופה בפני שאלות קשות שאותן מכירים בישראל מזמן: מהו, למשל, האיזון הנכון בין חופש לביטחון? מהי מידת הפיקוח המותרת או ההכרחית המבטיחה בו-זמנית שמירה על הזכויות האישיות? ישראל נבחנה בשאלות הללו על פני דרך ארוכה יותר ובאופן קשה יותר, מאשר אנחנו באירופה, אך אני יודע משיחות שניהלתי בעצמי: גם בישראל התלבטו רבות מהן התשובות, וגם כאן עולים במוחי שמעון פרס או יצחק רבין והתמודדותם עם הטרור בשנות התשעים. אנו, האירופאים, לומדים כיום כי בשאלות הללו אין נכון או לא נכון. אולם אנו מפנים את מבטנו לעבר ישראל ומגלים כי למרות איומי המלחמה והטרור, הדמוקרטיה הישראלית נותרה תוססת, מלאת ביטחון עצמי. האירופאים מעריכים דבר זה כיום יותר מאשר עד לפני כמה שנים.

שאלתי את עצמי: מה בעצם הופך את הדמוקרטיה הישראלית לחזקה ותוססת כל כך? בסופו של דבר, כאשר אני נזכר ב"דיי הרבים מישראל, בלילות הרבים חסרי השינה בהם ניהלנו דיונים

סוערים: לפי ראות עיני, הגרעין החי של הדמוקרטיה הישראלית מצוי ברוח הפולמוס שלה – ובהתלהבות המאפיינת את הוויכוח הדמוקרטי!

במבט ראשון, יש לכך הוכחות ממסדיות רבות:

בישראל, ההשתתפות בבחירות ובתהליך הדמוקרטי גבוהה במידה ניכרת מאשר למשל בגרמניה ובמדינות אירופאיות אחרות.

בישראל, בית המשפט העליון הינו מגן איתן על זכויותיו של הפרט לחירות.

נוף התקשורת הישראלי הינו רב-גוני מאוד ואינו נופל מדמוקרטיה גדולות הרבה יותר. תייר גרמני המגיע לתל אביב ונוסע אל תוך העיר במונית, ישמע לעיתים רחוקות מוזיקה הבוקעת מהרדיו, אלא תמיד שיח ושיג פוליטי. ולכל המאוחר עד שיגיע ליציאה מהכביש המהיר, נהג המונית כבר ידאג לערב אותו בדיון פוליטי סוער...

כשאני מהרהר על יידיי בישראל ועל המפגשים שערכתי שם, מתבררים לי שורשיה של אותה רוח פולמוס, שורשיו של אותו להט בתרבות היהודית ובדת היהודית, בלימודי התלמוד, שבהם כל מילה מוארת מכל כיוון אפשרי. אני נזכר בסיפור שסיפר לי ידיד ישראלי: על אי בודד הצילו ישראלי שנעלם 20 שנה קודם לכן. נציגי העיתונות באים למקום ומדווחים בפליאה על האיש. הם מתפלאים עוד יותר בראותם את שלוש הבקתות שבנה רק מחול, ענפי דקלים ואגוזי קוקוס. הם שואלים אותו: "מה זה?" הוא אומר: "שם זה הבית שלי". "ושתי הבקתות האחרות?" הוא משיב: "באחת שוכן בית הכנסת שבו אני מבקר, והשנייה היא בית הכנסת שבו אני אף פעם לא מבקר!"

בתרבות היהודית, כפי שאמר לי ידידי, נוהגים לדון ולהתווכח עם משפחה וחברים בשמחה ובהתלהבות כפי שאין עושים זאת עם אחרים. ובדיוק כך, בתור חברים, ברצוננו הגרמנים ליטול חלק במחלוקת! כולנו תקווה שאנו "שותפים ראויים למחלוקת" בעיניכם.

ישנן ד' והותר שאלות שנויות במחלוקת לגבי הדמוקרטיה שלנו. קריאת תיגר על הדמוקרטיה היא משהו שניתן להבחין בו כיום לא רק בגרמניה ובישראל, אלא גם במדינות רבות באיחוד האירופי, ולבטח גם אצל שותפתנו הגדולה מעבר לים. המדובר בינתיים באלמנט הבסיסי ביותר, היינו בתשתיתו הנורמטיבית של המערב. וייתכן שידוע לכם כי אנו מנהלים על כך דיונים ערים גם באיחוד האירופי.

מאחר שאנו הגרמנים מכירים את המגוון של הדמוקרטיה בישראל ומעריצים אותו, ברצוננו לשוחח על השאלות המורכבות עם מספר רב ככל שניתן של קבוצות שונות בארצכם ולהכיר מספר רב ככל שניתן של דעות, כפי שנהגנו לעשות זאת עשרות שנים מתוך אימון הדדי.

מכל מקום, עצתי לנו: הבה נשוחח זה עם זה על קריאות התיגר על הדמוקרטיה בכנות וללא איסור הדיבור. מניסיוני רב השנים בכל תחומי הפוליטיקה – ולא רק במדיניות החוץ: איסור הדיבור אינו עוזר להבין ואינו יוצר הבנות.

שכן, בסופו של דבר אנחנו באותה סירה: אנחנו דמוקרטים, ובתור שכאלה ברצוננו להוכיח שהאחרים – האוטוקרטים, הטוטליטרים, אלו שהכתירו עצמם כ"גברים חזקים", המדברים בגנותם של מאמצי הדמוקרטיה, שלא מכירים בערכן של פשרות ומשתמשים בתשובות הפשוטות והאלימות ביותר – שלאנשים הללו אין את התשובות הטובות יותר!

ומדוע אני מאמין בכך? משום שלדמוקרטיה יש את היכולת לביקורת עצמית ולתיקון עצמי – לאוטוקרטים אין את היכולת הזו. הדמוקרטיה הינה צורת הממשל היחידה המשלבת בתוכה את הקשת החברתית הרחבה ביותר, אשר תוהה על קנקנם של בעלי השררה, המזהה את הטעויות שבדרך כפי שהן ומציעה דרכים חדשות. אני אפילו מאמין שכוחה של הדמוקרטיה לא נמדד בחוזק קולם של נותני הטון, אלא ביכולתה לביקורת עצמית.

ברצוני להציג כמה שאלות שנויות במחלוקת המעסיקות אותי בתור נשיא גרמניה, ואשר אשמח לדון בהן עמכם:

למשל, אי השוויון הכלכלי והחברתי: כיצד נשמור על סטנדרטים אתיים, המאחים את קצותיה העליונים והתחתונים של החברה? כיצד נוכל למנוע שאנשים יתרחקו מטובת הכלל ויאמרו: הדמוקרטיה עוזרת הרי רק ל"אלה שם למעלה"!

או אובדן ההיגיון הפוליטי, שניתן להבחין בו במיוחד במדיה החברתית: כאשר האבחנה בין עובדות לשקרים מפנה את מקומה ל"פוסט-אמת", כאשר בשיח הציבורי ניצבים זה לצד זה, כשווי ערך, שקרים לצד אמת, שנאה ודעות קדומות לצד מומחיות וסקרנות – תפקודה של הדמוקרטיה מוטל בספק. ואז נפתח הפתח לאלו הרוצים להשיג את האינטרסים השלטוניים שלהם בכך שהם מכפישים את הרוח הביקורתית של האוניברסיטאות, של ערוצי התקשורת ושל החברה האזרחית. ובמקום בו יוגבל חופש המדע – כפי שהיה ניסיונו המר בגרמניה כמה וכמה פעמים – גם לא ארוכה הדרך להגבלת חירויות אחרות.

ובתור נקודה שלישית, עלינו לדון גם בקיטוב החברתי. ידיד ישראלי אמר לי לאחרונה: במקום בו התנהל בעבר פולמוס לוחט בין ידידים, בין שמאל לימין, ניצבים כיום זה מול זה יריבים בלתי פשרניים. לקיטוב בחברות שלנו סיבות רבות – ובמובנים מסוימים ישנו דמיון בין גרמניה לישראל, אך במובנים רבים לא ניתן להשוות ביניהן. בלא צל של ספק, השלכות הכיבוש שהזכרתי בדבריי והפעילות בהתנחלויות המנוגדת לחוק הבין לאומי מחריפות את המתחים בתוך החברה הישראלית. עמדתה של גרמניה בנידון ידועה לכם. ברצוני להוסיף רק דבר אחד: במיוחד משום שבדמוקרטיה עסקינן, אנו הגרמנים מצדדים בפתרון שתי מדינות לשני עמים. אם אני חושב כמה שנים קדימה, אני משוכנע כי עתידה של ישראל כמדינה יהודית ומדינה דמוקרטית אפשרי רק במסגרת פתרון שתי המדינות. ובדרך זו אנו נמשיך לתמוך ברצון.

הנני מכיר תודה על כך שגרמנים וישראלים יכולים לדון כיום בשאלות הללו איש עם רעהו. שאלות מכאיבות – אולם לא רק שאלות על עברנו הכואב, אלא גם שאלות קשות העוסקות בהווה.

ייתכן שברצונכם לשאול אותי כעת: מהי תשובתך על השאלות הללו?

ואתם צודקים לגמרי: גם בגרמניה עלינו לשאול את עצמנו שאלות מכאיבות; הבאתי לכם כמה מן השאלות הללו: האם אנו חייבים לשאת זאת כאשר פופוליסטים מעלים מחדש בנאומיהם רעיונות פולקיסטיים וגזעניים שמקורם בתקופות חשוכות? האם אנחנו חייבים להתרגל לכך שעדיין יש צורך בשמירה משטרית על בתי הכנסת בארצנו? האם אנו חייבים לקבל את העובדה שמהגרים ממדינות מוסלמיות המגיעים לגרמניה מייבאים עמם את הסטריאוטיפים שלהם? או האם אנו חייבים לשאת זאת כאשר אחד המקצועות ההכרחיים לקיומה של הדמוקרטיה מכונה בזעקת הקרב "עיתונות השקרים"? תשובתי לכל שאלות אלה הינה: לא, ודאי וודאי שלא. אסור לנו להתרגל לכל התופעות הללו, לראות אותן כ"נורמאליות" או לקבלן.

במקרה של ספק, הכלל התקף בדמוקרטיה הינו: להכיל את המגוון. דמוקרטיה פירושה שלטון הרוב, אולם גם הגנה על מיעוטים. בכמה דמוקרטיות מערביות, ולמרבה הצער גם במדינתי, קיימים כיום כוחות פופוליסטיים, המתיימרים להיות קולו "האמיתי" של העם "האמיתי" – וכל השאר הינם שקרנים, פולשים או בוגדים. הנני משוכנע בכך שמי שדוחה את הפלורליזם בחברה ומבקש לשלול מאחרים את מקומם הלגיטימי, מבודד את עצמו במו ידיו.

דמוקרטיה פירושה שלטון העם. אולם העם קיים בלשון רבים. בעם ישנם קולות רבים – וללא ריבוי קולות גם אין דמוקרטיה! ולכן סבורני כי מי שמרים את קולו, מי שמטיל ביקורת, ובו זמנית מכבד את קולו של האחר – אינו "בוגד בעמו" אלא למעשה "שומר על עמו".

זו הסיבה שלפי ראות עיני, עלינו כדמוקרטים לרחוש כבוד לארגוני החברה האזרחית המהווים חלק מהשיח החברתי, גם אם הם ביקורתיים כלפי ממשלה זו או אחרת. בגרמניה המצב אינו שונה.

כפי שכולנו יודעים, בימים האחרונים נתגלעו חילוקי דעות בין ממשלות גרמניה לישראל ביחס לשאלה מיהם בני שיח לגיטימיים. העמקתי לחשוב על השאלה מה משמעות הדבר עבור ביקורי היום בישראל. היו לא מעט קולות שרמזו לי כי זהו אינו מועד מתאים לביקור בישראל. דחיית הביקור או אף ביטולו הצטיירו בעיני כמה מהם כגישה מתאימה.

עבורי אולי היה זה אף פיתרון פשוט יותר. אולם בחרתי לפעול אחרת. לא משום שביטול הזמנת שר החוץ הגרמני על ידי ראש ממשלת ישראל נכונה בעיני, אלא משום שאני סבור כי דרדור היחסים בין מדינותינו עמוק יותר אל תוך דרך ללא מוצא אינו תואם את אחריותי, דרך שבסופה כל הצדדים היו מפסידים משהו. עבר אכזרי קושר בין שתי מדינותינו. הדורות שקדמו לנו – ולא רק הפוליטיקאים – עמלו לגשר על פערי העבר וליצור קשרים חדשים בין בני עמינו מבחינה פוליטית, תרבותית, כלכלית ואנושית. היחסים בין גרמניה לישראל יישארו תמיד מיוחדים. אסור לנו לשכוח זאת במיוחד כאשר נעשה קשה ומנשבת רוח קרירה יותר. במיוחד בימים מעין אלה אנו נקראים לשמר את אותה מורשת יקרת ערך. במיוחד בימים אלה אסור שנהפוך אדישים לידידות זו שנבנתה על גבי הריסות העבר, או

שנמעית בערכה. יהיה מה שיהיה – אסור שתשרור שתיקה בין גרמניה לישראל! זוהי אחריותי כנשיא גרמניה, וכך אומר לי גם צו לבי; ועל כן אני נמצא כאן.

לא נראה היה בעיניי אמיץ במיוחד להישאר בבית. גם לא אמיץ בעיני למצוא מחסה בתוך עימות.

זה מה שמלמד אותי ניסיוני שנרכש על פני שנים רבות במדיניות חוץ, והוא תקף להבנתי גם מעבר לכך: שיחות ישירות זה עם זה עלולות להיות קשות יותר מאשר הוויתור עליהן. לסלק קשיים, להבהיר אי-הבנות, לבנות אמון מחדש – כל זאת יכול להצליח רק אם הדיאלוג אינו פוסק. אני משוכנע כי עדיף להמשיך בשיחות מאשר לסרב לשיחות.

בתור נשיא גרמניה, לא אוכל לייעץ ביחס להתמודדותה של הדמוקרטיה הישראלית עם "הזכות לשוני", עליה דיבר שמעון פרס, כפי שאיני מייגע גם לדמוקרטיה אחרות. אוכל רק לומר: הנני מעריך את הדמוקרטיה הישראלית על כך שהחזיקה מעמד במשך עשרות בשנים אל מול איומים מחוץ ושמרה על שונות מרשימה. הנני אפוא סמוך ובטוח שהיא תוכל לשמור על שונות זו גם מבית.

בסופו של דבר, פעילותנו משפיעה גם על השאלות כבודת המשקל של זמננו.

העולם שם בחוץ משתנה במהירות הבזק – לפעמים מהר יותר משנוכל להבחין. צצים כוחות חדשים ומתקיים מאבק על הסדר העתידי בעולם. כוחות בלתי דמוקרטיים ופנאטיים חדשים מציבים אתגרים בפני הדמוקרטיה הליברלית. אותם סדרים חדשים בעולם אחראים ליותר מתיחויות, אלימות וסכסוכים מאשר חוויתי עד כה.

הנני מבין כל אדם צעיר, כל אחד מכם ששואל: כיצד עוד ניתן להתמצא בעולם מבלבל זה?

אני שואל בחזרה: האם לא כל אחד מאיתנו מכיר את אותם רגעים שבהם אנו חשים לאן אנו משתייכים? אותם רגעים כמו בחלוף יום של רוחות בלב ים, בעת שמטילים את העוגן. אני אישית חוויתי רגע כזה היום בבוקר במהלך ביקורי ביד ושם – אמנם, לא היה זה ביקורי הראשון במקום, אך ביקורי הראשון כנשיא גרמניה. כאשר החזן שר על סבלם של היהודים, היה זה עבורי רגע כזה של עגינה. והעוגן נקרא: "לעולם לא עוד!" העוגן נקרא: אחריות ברת-קיימא של גרמניה לביטחונה של ישראל. העוגן נקרא: התנגדות לכל צורה של אנטישמיות וגזענות!

כולי תקווה שגם אתם תוכלו למצוא פיסת אוריינטציה בהיסטוריה של שתי מדינותינו. אז אם לפעמים יש לכם ספק האם ישנו בעולם הזה בכלל עוד עתיד לדמוקרטיה, זכויות אדם ודו-קיום בשלום – אנא הפנו את מבטכם לעבר ישראל וגרמניה!

אני מודה: ניסים פוליטיים הינם מצרך נדיר. ובמקום בו הם מתחוללים, הם אינם יורדים מן השמיים, אלא מתבצעים על ידי אנשים אמיצים. אם כן, אל תחכו לניסים, אלא עשו אותם. שמעון פרס היה בטוח שתצליחו בכך – וכך גם אני.